

Владимир Павић*

Tibor Varady

Language and Translation in International Commercial Arbitration, From the Constitution of the Arbitral Tribunal through Recognition and Enforcement Proceedings,

T. M. C. Asser Press, The Hague 2006, стр. 308.

Право међународне трговинске арбитраже представља релативно младу правну грану. Иако арбитражни начин решавања спорова историјски, заправо, претходи судском, модерна цивилизација је тек у последње време почела да арбитражу и остале начине решавања спорова третира као озбиљну алтернативу државним судовима. Последњих педесетак година обележила је права ренесанса арбитраже, што је пратила и све снажнија издавачка делатност. Како је арбитража данас уистину глобални феномен, регулисан релативно сличним или идентичним правилима у већини јурисдикција, арбитражно издаваштво обележило је неколико „класичних“ свеобухватних уџбеника и *traité*-а (као што су они Редферна и Хантера; Фушара, Гаљара и Голдмана; Борна; Луа, Мистелиса и Крола, итд.), без изузетка на енглеском језику. Паралелно с тим, неколико престижних часописа на енглеском (*Journal of International Arbitration, Arbitration International*, итд.) специјализовало се за арбитражну тематику. *Lingua franca* арбитраже је, дакле, енглески, а форма или релативно свеобухватна књига (уџбеник), или чланак који нужно обухвата знатно ужу тематику.

Стога је монографија професора Тибора Варадија *Language and Translation in International Commercial Arbitration (Језик и превод у међународној трговинској арбитражи)* изузетна, за почетак, у два своја аспекта. Први аспект је тај да је дело у форми монографије, на пуне 222 стране текста (остатак обухватају прилози и појмовник), која је у потпуности посвећена језичким и преводилачким пробле-

* Др Владимир Павић, доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

мимо пред арбитражом. Монографија је данас релативно ретка форма у арбитражном издаваштву. Друга посебност овог дела је одређена самом темом – ово дело, издато на енглеском, указује на опасности од жмурења пред језичким и преводилачким проблемима које ствара арбитража. Проблеми који настају далеко су од оних са којима су се сретали градитељи Вавилонске куле, но ипак изненађујуће бројни, разноврсни и значајни.

Тешко је замислити аутора коме би тема ове монографије више одговарала од Вародија. Одрастао у мултикултурној и мултијезичној Војводини, образован на српском, мађарском и енглеском, објављивао је, поред тога, и на немачком и француском, уз пасивно знање још неколико језика. Однедавно академик САНУ, Вароди је шеф Катедре на Централноевропском универзитету у Будимпешти а и редовни професор на Ејмори универзитету у Атланти. Овакво међународно и вишејезично искуство и богата арбитражна пракса (учешће у преко 200 арбитража), аутора је просто „предодредила“ за тему монографије.

Књига се састоји од пет поглавља. Прво представља разраду концепата и појмова које аутор идентификује унутар термина „језик арбитраже“. Остала четири поглавља, баве се проблематиком језика и превода редоследом којим се она јавља у току поступка. Тако, Друго поглавље третира питања која се постављају пре конституисања трибунала. Треће поглавље се бави одређивањем језика арбитраже и превођењем након што је трибунал конституисан. Четврто поглавље донекле одступа од овог „хронолошког“ следа и посвећено је у целости проблему превођења у арбитражном поступку. Завршно, Пето поглавље, бави се питањем језика и превођења у судским поступцима који се воде након што је одлука донесена, дакле, у поступку поништаја или признања (и извршења) арбитражне одлуке.

Прво је поглавље посвећено демонтажу уврежене перцепције о томе да је „језик арбитраже“ једноставан и свеобухватан концепт. Анализирајући арбитражне правилнике и законске текстове, аутор уочава неколико подредних категорија: језик арбитражног поступка, језик на коме странке комуницирају са арбитражном институцијом, почетни (иницијални) језик (тј. онај на коме се поступак одвија у одсуству одређења језика поступка све до момента док странке и/или арбитраи тај језик не одреде, „званични“ језик арбитраже), могућа ограничења наизглед неограниченом избору који стоји пред странкама итд. На пример, ако се тужба шаље Бечком арбитражном центру, пропратно писмо (али не и тужба) мора бити на енглеском или немачком. Пред нашом спољнотрговинском арбитражом комуникација са секретаријатом Арбитраже није ограничена на српски и може се према страним странкама које не знају српски,

нити их заступа домаће лице, одвијати и на страном језику. Након исцрпне анализе нормативних решења и тренутне праксе институција, аутор закључује како је појам „језика арбитраже“ веома широк, те даље испитивање углавном усмерава ка већ набројаним уже одређеним појмовима.

Друго поглавље ближе испитује кључну улогу коју језик може имати по ток и исход арбитражног поступка. Избор језика може значајно ограничити избор одговарајућих арбитра и правних заступника. Мада је језичку баријеру могуће превазићи ангажовањем преводаца, ово повлачи додатне трошкове и додатне проблеме (којима се књига бави нешто касније). Стога је одабир арбитра и правног заступника стратешка одлука првог реда. Ако су странке већ одабрале и арбитра и заступнике, а претходно нису одредиле језик арбитраже, проблем одабира језика арбитраже преваљује се (ако правилник институције не садржи одредбе о „званичном“ језику) на сам трибунал, што може захтевати вагање различитих фактора као што су језик уговора, језичке квалификације арбитра, итд.

Питање превода је са правом закупило нарочиту пажњу аутора и он му посвећује цело Четврто поглавље. У одређивању докумената и исказа које треба превести, трибунал у обзир мора узети језичку компетенцију арбитра и странака, сврху превођења, званичан језик (или језике) поступка, као и обзире економичности, како би се спречио претерани трошак. И сама одлука да се приступи превођењу отвара нову групу питања. Најбољи преводиоци били би правници са одличним познавањем одређеног језика. Међутим, добар преводац и добар правник обично зарађује много више пружањем правних услуга но што би зарадио пружањем преводачких. Чак и најбољи преводац може направити грешку. Ко је дужан да такве грешке „лови“ и ко сноси последице грешака? Посебну групу проблема стварају лоши преводи. Аутор цитира Дафа (*Duff*), који примећује како „смисао треба да бира реч, уместо да реч бира смисао“. Свако ко је био у прилици да барата вишејезичним правним предметом зна до каквих неспоразума може довести ситуација у којој „буквални превод“ искривљује смисао а тиме потенцијално и исход спора. Такве су грешке, нажалост, одвећ честе чак и у окружењима која су у погледу односа језика и права много софистициранија од нашег.

Последње поглавље посвећено је супервизији језика поступка и превођења, супервизији до које долази када незадовољна страна поднесе тужбу за поништај арбитражне одлуке, или се супротставља њеном признању и извршењу. Конвергенција правних текстова (*UNCITRAL* Модел закона и Њујоршке конвенције), омогућила је аутору да различите облике језичких и преводачких мањкавости

(замишљених и стварних) пропусти кроз универзални „филтер“. Треба ли преводити целу одлуку или само њен део? Мора ли се преводити са сродног језика? Треба ли преводити цео уговор или само арбитражну клаузулу? Да ли овера превода значи и његову проверу? Шта чинити ако је превод очигледно мањкав? Одговори на ова питања ретко су једноставни, а анализа досадашње судске праксе показује озбиљна размимоилажења. Оно што изгледа непобитно јесте то да се на мањкавости превода и непоштовање изворног договора о језику не може позивати странка која је прећутно такво непоштовање или непрецизност прихватила.

Ова монографија успева у томе да истовремено буде првокласно научно дело, али и својеврсни приручник који може бити веома користан правницима који се арбитражом баве у пракси. Импресиван број обрађених случајева и ослонац на практично све релеватне законе и правилнике чине да читалац стекне утисак како се овом делу нема шта додати или одузети. Као што и приличи делу које се бави језиком, сам језик монографије је изванредан – лаган, лишен фраза и непотребног компликовања. Књига се чита са лакоћом којом се чита добар роман, што нарочито важи за готово анегдоталне анализе неких арбитражних случајева. Поред научног, то овом делу даје и један додатни, литерарни квалитет, што је квалитет који су читаоци већ навикли да очекују од Варадијевих радова.